

ЯКИМ ПОВИНЕН БУТИ ВЧИТЕЛЬ, ЩОБ ЗМЕНШИТИ КРИТИЧНІ СИТУАЦІЇ

Наш душевний спокій і радість буття залежать не від того, де ми перебуваємо, що маємо, яке положення займаємо в суспільстві, а тільки від нашого умонастрою.

У. Д жеймс

За будь-якої взаємодії люди впливають одне на одного — свідомо та несвідомо, вербально (за допомогою слів) та невербально (за допомогою міміки, поглядів, жестів тощо).

Педагогічний процес є прикладом такої взаємодії. Педагог впливає на своїх учнів не тільки своїм викладанням, а також своєю особистістю, духовністю, емоційністю, отримуючи від них відповідний відгук, що пов'язаний з їхніми індивідуальними особливостями та емоційним станом у кожний конкретний момент.

Така ситуація багато в чому схожа з тим, що називається психотерапевтичною взаємодією у широкому значенні цього слова.

У цілому, психотерапія визначається як лікування душі психологічними засобами. Метою її є зміна особистості, звільнення її від негативного досвіду, який формує захисні реакції, тривогу, страх, невпевненість у своїх силах, можливостях. З методичної точки зору гуманістично-орієнтована психотерапія має вербальний і невербальний вплив на особистість, з метою допомоги їй в усвідомленні власних думок, почуттів, бажань та способів поведінки. В результаті такого позитивного впливу людина навчається розуміти та сприймати себе, турбуватися про себе, будувати свій внутрішній світ та відносини з оточенням на основі вільного вибору.

Найбільш повно згідно з гуманістичною психологією сучасним вимогам до виховання відповідає застосування психотерапії як методу, який максимально адаптований до особливостей людини і є досить ефективним і гуманним. Буквальне розуміння слова «психотерапія» — турбота про душу. Зараз до цього поняття вкладають різний зміст. Психотерапія — це і лікування хвороб психологічними засобами, і психологічна допомога у пристосуванні до реальності, і корекція неадаптованої поведінки, і консультації у проблемних життєвих ситуаціях. Часто поряд із поняттям «психотерапія» використовують терміни «психокорекція», «психотехніка», «психологічна консультація» тощо. Але в усіх цих формах психологічної практики зберігається її ядро — живий досвід роботи з психологічною реальністю (душею) людини, допомога особистості в подоланні суб'єктивних труднощів, у досягненні внутрішньої гармонії, реалізації творчого потенціалу.

Традиційно психотерапія не була розділом педагогічної психології і під нею розуміли засіб лікування або попередження виникнення різних психологічних захворювань.

Зараз у багатьох країнах світу методи психотерапевтичного впливу вийшли за межі медичної практики і їх застосовують до практично здорових людей з психокорекційною і психопрофілактичною метою під час виховання особистості.

Застосування психотерапії ґрунтується на взаємодії психотерапевта (вихователя) і клієнта (вихованця). Вихованець розповідає вихователю про свої проблеми, а вихователь, розібравшись у них, своїми засобами допомагає вихованцю розв'язати ці проблеми.

Отже, психотерапевтичний вплив у широкому значенні має загальнолюдську сферу розповсюдження. У зв'язку з цим логічно припустити, що ефективність педагогічного процесу, педагогічні взаємовідносини будуть настільки ефективними, наскільки враховуватимуться закономірності та основні принципи психотерапевтичної взаємодії. Розглянемо деякі з них. Почнемо із особистісних передумов.

У цьому випадку мається на увазі, що успішність навчання насамперед визначається готовністю та бажанням учнів навчатися. Добровільне прагнення опановувати знання, активність та ініціатива є психотерапевтичними, оскільки розширюють сприйняття та засвоєння нової інформації. В цьому аспекті особистість вчителя відіграє важливу роль, тому що довіра та ставлення до нього як до партнера у процесі навчання створює в учнів почуття безпеки, стимулює прояв пізнавальних та творчих здібностей, а також сприяє безконфліктним взаємовідносинам.

Створення доброзичливих взаємовідносин між учасниками педагогічного процесу визначається позитивною настановою до особистості іншої людини, визнання її цінності без упередження, зайвої критики та схильності до оцінювання.

Безоцінне ставлення знижує відчуття загрози, а тому підвищує впевненість учнів у своїх здібностях, робить їх більш відкритими новому досвіду, виключає скептичну оборонну позицію через страх припуститися помилки. Доброзичливе, довірливе ставлення завжди дає право вільно думати і відчувати, що сприяє більшій реалізації творчого потенціалу кожної людини.

Важливою особистісною передумовою у гуманістичній психотерапії, на думку відомого американського психолога К. Роджерса, є здібність бути самим собою у процесі міжособистісної взаємодії, а також постійне прагнення до особистого зростання та самоактуалізації. Тобто навчання інших вчителю потрібно розпочинати із себе. Це припускає не тільки професійне, але й особисте удосконалювання, розвиток гнучкості, спонтанності, мужності, готовності досліджувати, творити, внутрішньо змінюючи себе та беручи за це відповідальність.

Крім основних особистісних передумов у педагогічному процесі доцільно відокремити групу методично важливих психотерапевтичних параметрів, які визначають успішність взаємодії між людьми.

Видатний американський психотерапевт Дж. Буженталь відносить до них такі параметри: «присутність», «рівень комунікації», «рівень впливу», «локус уваги» та «рівень усвідомлення вирішуваної проблеми».

Не вдаючись до психотерапевтичних нюансів, розглянемо їх у контексті допоміжних засобів організації гуманних педагогічних взаємовідносин.

«Присутність». Мається на увазі взаємне залучення вчителя та учнів у безпосередній процес навчання, який існує в кожен конкретний момент часу.

Вчитель повинен по можливості більш повно і чітко усвідомлювати мету, думки та дії, які він здійснює кожну мить для вирішення педагогічного завдання. При цьому слід фіксувати реакцію аудиторії, яка виражає ступінь «присутності», зацікавленості та уваги учнів до того, що діється «тут і зараз». Таким способом підтримується постійний контакт зі учнями та з'являється можливість вільної та більш адекватної взаємодії з ними.

«Рівень комунікації». Виділяються п'ять рівнів, починаючи з поверхового, формального, коли людина зовсім не розкривається у процесі спілкування, до особистісного, інтимного, у найбільшій мірі психотерапевтичного рівня.

У педагогічному процесі спілкування найчастіше за все перебуває на середньому рівні, який дозволяє учасникам процесу перебувати в певних «ділових стосунках», що зазвичай не сприяє ефективному засвоєнню необхідної інформації.

У випадках переходу на інші рівні вчителю важливо усвідомити і контролювати ці зміни, приймати рішення про доцільність нових способів роботи з аудиторією.

Слід пам'ятати, що зменшення формальності у відносинах певним чином обмежує можливості вчителя у висуванні необхідних вимог до учнів. Дотримання ж оптимального співвідношення між формальним і неформальним рівнем комунікації є проявом його творчої свободи вибору.

«Рівень впливу». Можливі різні рівні впливу на учнів у процесі бесіди, семінару, лекції. Дж. Буженталь розглядає їх як певні рівні тиску. При звичайному слуханні здійснюється найслабший «тиск». Зміна питань від широких (дають великий діапазон для відповідей) вчитель до більш вузьких (звужують тему та структурують розмову), вчитель посилює тиск на співрозмовника, тобто веде, спрямовує бесіду в певне русло.

Коли здійснюється безпосереднє навчання даються учням завдання, вказівки, поради — тиск (вплив) стає сильнішим, особливо якщо відсутній виклад альтернативних підходів. Найсильніший тиск виникає, якщо учня закликають зробити щось конкретне, а також створюється суб'єктивний зворотній зв'язок, як догана, так і похвала.

Знання цих рівнів дозволяє вчителю усвідомлено впливати на учнів із урахуванням потреб навчання та поставленої мети та завдання.

«Локус уваги» (або «синхронізація бесіди»). Увага як один із психічних процесів має різні властивості, які допомагають людині орієнтуватися в оточуючому світі, концентруватися на важливих подіях, зосереджуватися, а якщо необхідно — переключатися на нові значимі події. З точки зору комунікації, у процесі спілкування «локус уваги» співрозмовників може бути звернений або на одного із них, або на їхні взаємовідносини, або на відносини з іншими людьми чи подіями, які не включені до контексту даної взаємодії.

Згідно з психотерапевтичною практикою спілкування відбувається більш ефективно, якщо локуси уваги обох сторін співпадають, тобто зосереджені на одному із чотирьох можливих напрямків. Така синхронізація уваги допомагає вчителю бути почутим та зрозумілим у процесі роботи з аудиторією. Для перевірки збігу локусу уваги доцільно вчителю ставити запитання, щоб

уточнити, у якому напрямку концентрується увага учнів.

«Рівень усвідомлення вирішуваної проблеми». Ця психотерапевтична складова може мати велике значення у процесі викладання.

Якщо система значень, які вкладає у свої слова вчитель, не вписується до системи відомих понять його учнів, то викладання нового матеріалу значно ускладнюється. Цей факт повинен враховуватися при організації навчання.

За аналогією з психотерапевтичним підходом до усвідомлення проблеми завдання вчителя — допомогти учням зрозуміти проблему, яка вивчається настільки глибоко, щоб вона міцно закріпилася у їхній свідомості не як формальна та зовнішня, а як особисто значуща, яка має внутрішній сенс і цінність.

У цілому, використання вчителем у навчально-виховному процесі психотерапевтичного підходу" сприятиме його гуманізації та демократизації, що безперечно допоможе створенню доброзичливих взаємовідносин між учнями та вчителями, а отже, максимальному усуненню критичних ситуацій, конфліктів.

Далі розглянемо цю технологію на прикладі психотерапії, центрованої на людині (вихованцеві, учневі). Чому саме її? Бо, як показують дослідження і практика її застосування, вона ефективна не тільки у вихованні, але й у навчанні, сімейних взаємовідносинах, і взагалі за будь-якої ситуації, що пов'язана з необхідністю поліпшення людських взаємовідносин.

Психотерапія, центрована на людині. Згідно з досвідом відомого американського психотерапевта та засновника гуманістичної психології Карла Роджерса (1902-1987) зміни у людині, які відбуваються за допомогою інтелектуальної або навчальної дії, досить неефективні. Найбільше, що вони можуть дати,— це певні тимчасові зміни, які швидко зникають, й індивід ще більше впевнюється у своїй неповноцінності.

Невдачі інтелектуальних підходів змусили Роджерса зробити висновок: ефективні зміни в людині відбуваються через досвід взаємовідносин.

Так було започатковано психотерапію, центровану на людині, яка знайшла широке застосування і у сфері, де потрібні радикальні зміни в поведінці людини (клієнта, студента, військовослужбовця тощо).

Теоретичні ідеї Роджерса, його концепцію розвитку особистості та допоміжних відносин можна використовувати всюди, де спілкуються люди, групи людей, вони інваріантні для усіх видів людських стосунків, що і дозволило Роджерсу сформулювати загальний закон міжособистісних відносин.

Головна гіпотеза, яку висунув Роджерс: якщо психотерапевту (далі — вихователю, вчителю) створити певний тип відносин (умови) з клієнтом (далі — людиною, вихованцем, учнем), то вихованець проявить у собі здібності використати ці відносини для свого розвитку, що приведе до змін та розвитку його особистості. Звичайно, цей процес змін людини дуже цікавить кожного вчителя, який завжди виконує виховні функції і стикається із серйозними проблемами у цій діяльності.

Які ж відносини повинен будувати з людьми (учнями) учитель (вихователь)?

Необхідні відносини з учнями (людьми). До них належать: конгруентність, безумовні позитивні відносини, емпатичне розуміння.

Розглянемо їх детальніше.

Конгруентність (за Роджерсом означає справжність, відкритість). Розвиток у бажаному напрямку людини прискорюється, коли її вихователь поводить себе природно, не вдає із себе когось, а показує себе таким, яким є насправді. Тобто його стосунки із вихованцем щирі, вихователь без маски. Цей тип відносин Роджерс і називає конгруентним. При ньому почуття, які відчуває вихователь, він усвідомлює і адекватно доносить до вихованця. І чим краще це вдається вихователю, тим вищий ступінь його конгруентності.

Звернімося до прикладу. Кожен із нас різними способами відчуває ступінь цієї якості в людях. Наприклад, досить часто нас обурює та роздратовує нещира, награна поведінка диктора радіо або телебачення. Це приклад їхньої неконгруентності. Одночасно кожен із нас знайомий з людьми, яким можна довіряти, бо вони не намагаються сховатися за ввічливою, професійною маскою, ми відчуваємо, що вони завжди щирі у виявленні своїх почуттів та вчинках. Чим більш щирий та конгруентний вихователь у ставленні до вихованця, тим більшою є вірогідність того, що в особистості вихованця відбудуться зміни.

Безумовні позитивні відносини. Ці зміни ще більше прискорюються, коли вихованець відчуває тепле, позитивне ставлення вихователя до свого внутрішнього світу. Для цього необхідне щире бажання вихователя, щоб вихованець був тим, ким він є на даний момент: страшний, розгублений, страждаючий, гордий, сердитий тощо. Це означає, що вихователь цінує вихованця безумовно

(це почуття не змінюється при зміні поведінки вихованця від хорошої до поганої). Це означає, що позитивні почуття вихователя не обмежені жодними умовами та оцінками. Для позначення цього почуття вводиться термін «безумовні позитивні відносини». Чим більше вихователь виявляє ці відносини, тим більш вірогідні успішні зміни вихованця на краще.

Емпатичне розуміння. Грецьке слово «емпатія» означає співпереживання, усвідомлення емоційного стану, відчуттів, переживань іншої людини. Коли вихователь може відчувати як вихованець, розуміти його, як той сам себе, і це усвідомлює вихованець.

Звичайно, кожен знає, що таке розуміння зустрічається рідко. Та і ми самі рідко його виявляємо. Звісно, натомість пропонуємо інші «Я розумію, що в тебе не все гаразд», «Я розумію, що примушую тебе діяти таким чином» або «У мене такі неприємності були, але я поведився зовсім по-іншому». Це — типи розуміння, які отримуємо або пропонуємо іншим — оцінне розуміння ззовні. Але ж лише коли хтось розуміє, як відчувається або бачиться мені, без бажання аналізувати та засуджувати мене, тоді я можу розцвітати та рости в цьому кліматі.

Дослідження, зроблені Роджерсом, показують, що коли всі три умови виконуються і їх певною мірою сприймає вихованець, психотерапія починає діяти; вихованець болісно, але впевнено навчається та зростає як особистість; і він, і вихователь (психотерапевт) вважають, що результат є позитивним. Саме такі відносини, а не знання техніки взаємодії є основною причиною змін, які відбуваються з вихованцем (клієнтом).

Процес змін. Звичайно, у багатьох виникає запитання: «Але ж чому людина,

яка шукає допомоги, змінюється на краще, коли певний час перебуває у створених вихователем відносинах?».. Це адекватна реакція вихованця на чутливе ставлення вихователя до нього. Бо при цьому вихованець стає здатним слухати сам себе, краще себе розуміти, чого він злиться чи наляканий, навіть усвідомлювати, коли він буває, скажімо, хоробрим. Як тільки він стає більше відкритим тому, що відбувається усередині нього, він отримує можливість сприймати ті свої почуття, які завжди заперечував і придумував. Він стає здатним сприймати почуття, які здавались йому такими жакливими або ненормальними, ганебними, що він ніколи не був у змозі визнати їх у себе. Під час самопізнання він дедалі більше сприймає себе, розкриває глибоко заховані жакливі сторони своєї особистості і краще відчуває та розуміє: вихователь постійно і безумовно позитивно ставиться до нього, його почуттів. Повільно він рухається до того щоб так ставитись і до себе, приймаючи себе таким, як є, і стає дедалі більш готовим рухатися вперед у своєму розвитку. І, нарешті, в міру того як учень сприймає свій внутрішній світ, тим далі і сам просувається до більшої конгруентності. Він визнає, що можна вийти із-за «фасаду», який завжди використовував, тобто відкинути захисну поведінку та більше бути самим собою. Коли відбуваються ці зміни, коли він починає більше себе розуміти і сприймати, ставати більш відкритим, він виявляє, що нарешті можна вільно зростати та змінюватися у бажаному напрямку.

Результати взаємодії. Експериментальні дослідження, проведені Роджерсом, свідчать, що під впливом створених вихователем умов вихованець змінюється та перебудовує уяву про себе як людину, що сприймає сама себе не гідну поваги, змушену жити за чужими нормами. Він просувається до розуміння себе як негідної людини, не здатної визначати свої норми та цінності на основі свого досвіду. У нього формується більш позитивне ставлення до себе. Дослідження показали, що на початку психотерапії вихованець ставиться до себе в основному негативно, співвідношення негативного до позитивного на початку дорівнювало 4:1. На кінцевому етапі це співвідношення становило 1:2. Вихованець значно менше вдавався до захисних механізмів, а тому був більш відкритим до свого та чужого досвіду. Його сприйняття стало більш реалістичним та диференційованим. Поліпшилась психічна адаптація. Зменшилася первісна різниця між тим, яким вихованець є і яким хоче бути. Також зменшилося напруження іншого виду — фізіологічне, психічний дискомфорт. Вихованець почав сприймати інших людей більш реалістично, краще їх розуміти. За його словами, поведінка стала більш зрілою і, що особливо важливо, близькі (знайомі) люди також помітили це.

Таким чином, чим більше вихованець сприймає вихователя як справжню, щирі людину, яка співчуває йому, розуміє його, ставиться до нього безумовно позитивно, тим більше він відходить від статичного, жорсткого, нечуттєвого, безособового типу функціонування, тим більше він здатний рухатися у напрямку плинної, мінливої, наповненої яскравими почуттями життєдіяльності. Наслідком цього руху є зміна особистості та її поведінки у бік фізичного здоров'я, зрілості, більш реалістичного ставлення до себе та інших людей.

Досвід вихователя під час взаємодії з вихованцем. Для вихователя цей процес є новою спробою встановити відносини з вихованцем. Він відчуває: «Ось ця людина — мій вихованець. Я трохи боюсь його, побоююсь його внутрішньої

глибин так, як і я сам своєї внутрішньої глибини. Проте коли він починає говорити, я відчуваю повагу до нього, мою спорідненість із ним. І відчуваю, як його лякає власний внутрішній світ, як він намагається міцно триматися у ньому. Мені хотілося б відчути його почуття, я б хотів, щоб він знав, що я розумію їх. Бажано, щоб він знав, що я можу дивитися на цей його світ і майже не боятися.

Можливо, я зможу зробити його більш безпечним для нього. Я б бажав, щоб мої почуття у відносинах з ним були якомога чіткіші та прозоріші, щоб він був упевнений в них, міг повертатися до них знову і знову. Я бажав би разом з ним вирушити в цю жахливу подорож до його внутрішнього світу, де поховані жах, ненависть і любов, яких він ніколи не дозволяв собі визнавати. Я розумію, що ця подорож непередбачувана і для мене, і для нього, і я можу, навіть не знаючи про свій жах, злякатися якихось почуттів, які він відкриває у собі. Тією мірою, якою я піддамся цьому, моя здатність допомогти йому буде обмеженою.

Я розумію, що часом його власний жах може змусити його сприймати мене як людину, яка не любить його і нехтує ним, втручається в його життя і не розуміє його. Я хочу цілком сприйняти його почуття. Проте також сподіваюсь, що мої власні реальні почуття будуть виражені настільки чітко, що далі він не зможе не побачити їх. Більше за все я хочу, щоб він побачив у мені живу, реальну людину. Мені зовсім не потрібно турбуватися, мої почуття «педагогічні», чи ні. Те, що я собою являю, і те, що я відчуваю, досить добре, щоб бути основою психотерапії, якщо я можу бути тим, хто я є і при цьому виражати свої почуття у відносинах з ним. Тоді, можливо, він може бути тим, хто він є, відкрито, без жаху».

Досвід виховання у процесі взаємодії з вихователем. Схематично зміни почуттів вихованця є такими: «Я боюся його (вихователя). Мені потрібна допомога, але я не знаю, чи можна довіритись йому. Він може побачити у мені щось таке, чого я сам не знаю, наприклад, щось погане, жахливе. Здається, він не засуджує мене, але я в цьому не упевнений. Я не можу розповісти йому, що насправді мене турбує, але можу поділитися деякими минулими враженнями, що пов'язані з моєю бідною, недоліками. Здається, він їх розуміє, можна трохи розкритися. Але зараз, коли я поділився з ним і розповів про мої недоліки, він почав зневажати мене. Я впевнений у цьому, але дивно, я не можу знайти якогось відкритого прояву цього. Можливо, те, що я розповів йому, не таке вже й погане? Можливо, мені і не потрібно соромитися цього в собі? Більше я не відчуваю, що він мене зневажає. Це змушує мене відчувати, що хочеться йти далі, з'ясовуючи все це у собі, можливо, краще виявляючи себе. Роблячи це, я виявляю, що він справді мене розуміє, стає наче моїм товаришем. Більше не знаю, хто я, але іноді на хвилину мені здається, що я справжня і реальна людина. Мене турбують протиріччя, які я бачу в собі: я думаю одне, а відчуваю інше. Це мене бентежить. А іноді, коли намагаюся знайти самого себе, виникає хвилююче відчуття ризику, і мені здається, що я справжня людина, що б це не означало. Починаю думати, що дуже непогано, хоча й болісно часом, ділитися тим, що я відчуваю на даний момент. І справді допомагає, коли прагнеш прислухатися до себе. Я більше так не лякаюсь того, що відбувається в мені. Це, здається, заслуговує на довіру. Я використовую частину часу, щоб копнути глибше і дізнатися, що я зараз відчуваю (займаюся рефлексією). Довіряю йому дедалі більше, і це допомагає мені.

Відчуваю себе досить уразливим, чутливим, але знаю, він не хоче завдати мені болю, навіть вірю, що йому подобаюсь. Навіть будь-якої миті можу сказати йому про свої почуття до нього. І наші відносини не руйнуються, як я колись побоювався. Вони поглиблюються. Ви думаєте, я міг би так відкрити свої почуття і перед іншими людьми? Можливо, це теж буде не так жахливо. Я відчуваю, нібито я, будучи самим собою, з великим ризиком пливу в потоці життя, іноді я відчуваюся переможцем, іноді мені боляче, але я поступово пізнаю, що цей досвід зовсім не смертельний. Я не знаю як, але можу відчувати, як реагую на різні події. Розумію, що це непогане підґрунтя моєї поведінки. Можливо, це і означає бути самим собою. Але, безумовно, я можу це робити лише тому, що відчуваюся безпечно у відносинах із вихователем».

Як бачимо, Роджерс досить психологічно та ретельно показав ті позитивні зміни, які відбуваються у почуттях та відносинах вихователя і вихованця. Звісно, щоб такий процес пішов, вихователь має бути «психологічним камертоном».

Вимоги до вчителя (вихователя), який хоче використати метод недирективної психотерапії.

«Психологічним камертоном» бути нелегко, тим більше в умовах сучасної школи. Це справді так. Але ж зараз досить гостро постає питання, пов'язане з вихованням учнів. І, звичайно, для його розв'язання потрібно застосовувати ефективні методи, які, власне, гідні людини. До таких належить і метод, розроблений Роджерсом. Чи готовий учитель його використовувати? Щоб позитивно відповісти на це питання, потрібно пройти своєрідне випробування за тестом, який запропонував Роджерс. *Він складається із запитань, на які потрібно дати відповідь.*

1. Чи можу я сприйматися іншою людиною (учнем) як гідна довіри, надійна, послідовна людина у найглибшому розумінні цього слова?
2. Чи можу я досить виразно передати, хто я є на даний момент, щоб це виглядало недвозначно?
3. Чи можу я дозволити собі мати позитивні почуття до іншої людини (учня) — почуття симпатії, прихильності, любові, інтересу, поваги?
4. Чи є я досить сильною людиною, щоб дозволити собі відрізнятися від інших? Чи здатен я поважати свої власні почуття і, якщо потрібно, виражати їх? Чи досить є твердості у моєму внутрішньому «я», щоб зрозуміти, що я не сповнений його гнівом, не зневолений його любов'ю, а існую незалежно від іншої людини зі своїми власними почуттями та правами? Коли я вільно відчуваю цю силу — бути окремою, не схожою на інших людиною, тоді я виявляю, що можу значно глибше розуміти та сприймати іншу людину (учня), бо я не боюся втратити себе.
5. Чи я відчуваюся безпечно, щоб допустити його (вихованця) особливість, несхожість на мене? Чи можу допустити, щоб він був тим, хто він є,— чесним чи брехливим, інфантильним чи діяльним? Чи можу я дати йому цю свободу? А може, я бажаю, щоб він дотримувався моєї поради, залежав від мене чи навіть копіював мене?
6. Чи можу я допустити себе цілком у світ почуттів і особистих уявлень вихованця та бачити їх такими, якими він їх бачить? Чи можу, я так

глибоко увійти в його особисте життя, щоб загубити бажання його оцінювати чи судити про нього? Чи можу я так тонко відчувати його, щоб вільно рухатися у його просторі, не нехтуючи тими цінностями, які йому дорогі? Чи можу я так правильно сприймати його, щоб зрозуміти не тільки очевидний для нього сенс його існування, але й ті уявлення, які він ще тільки припускає, бачить нечітко? Чи може це уявлення бути безмежним?

7. Чи можу я прийняти всі ті якості людини (учня), які він виявляє? Чи можу я прийняти вихованця таким, яким він є? Чи можу я прийняти це ставлення? Чи можу я прийняти його безумовно?

8. Чи можу я діяти з достатньою чуйністю у відносинах з вихованцем, щоб моя поведінка не була сприйнята як загроза?

9. Чи можу я звільнити вихованця від загрози зовнішньої оцінки?

10. Чи можу я сприймати іншого індивіда як людину, яка перебуває у процесі становлення, чи моє та його минуле обмежують моє сприйняття?

Якщо ви відповіли майже на всі запитання ствердно, то ви здатні використовувати у виховній роботі цей досить ефективний метод.

А якщо ні? Тоді вам потрібно ще трохи попрацювати над собою, і ви теж зможете, було б бажання.

Таким чином, психотерапія, центрована на людині, є ефективним методом виховання. Головне в ній — не вивчення якихось правил поведінки або всім відоме «читання моралі», а створення вчителем (вихователем) певних умов (відносин), за яких виникають зміни у вихованця.

Ще раз виділимо ці умови: щирість та прозорість справжніх почуттів, тепле прийняття і висока оцінка вихованця як окремого індивіда, здатність бачити його внутрішній світ і його самого таким, яким він сам його бачить. В цих умовах вихованець (учень) відчуватиме та розумітиме свої якості, які раніше були ним притуплені, виявить, що стає більш цілісною особистістю, здатною із користю жити, стати людиною, більше схожою до тієї, якою він хоче бути, стає більше впевненим у собі, людиною із більш вираженою індивідуальністю, здатною виразити себе, краще розуміє та сприймає інших людей і надалі буде здатний успішно справлятися з життєвими проблемами.

Запровадження цього сучасного та ефективного методу виховання у практику школи, потребує істотного підвищення психолого-педагогічної культури та гуманності вчителів — вони повинні бути психотерапевтами. І це непросте завдання. Але тільки тоді можна буде досягти докорінних змін у взаємовідносинах учнів і вчителів, а сам виховний процес зробити: по-справжньому гуманним, безконфліктним, позбавленим виниканням різноманітних критичних ситуацій.